

หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฐาปกรณ์ เครือระยา สังกัด คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บทคัดย่อ

การศึกษาและรวบรวมงานเซรามิกประดับ สู่การสืบสานงานศิลปกรรมล้านนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รวมถึงรวบรวมรูปแบบเซรามิกประดับที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนา การเก็บองค์ความรู้สูตรน้ำเคลือบแบบโบราณ นำไปปรับใช้ในงานเซรามิกและรื้อฟื้นกลุ่มช่างในยุคปัจจุบัน โดยเก็บรวบรวมรูปแบบเซรามิกประดับในงานศิลปกรรม 8 ภูมิภาคเหนือตอนบน

ผลการศึกษารวบรวมงานเซรามิกประดับ สู่การสืบสานงานศิลปกรรมล้านนา พบว่าในมีการใช้เซรามิกประดับงานสถาปัตยกรรมล้านนา เกิดเป็นลวดลายประดับในงานศิลปะที่รับใช้ศาสนา เช่น ซ่อฟ้า ปราสาทเพ็ชร์ เมฆตั้งเมฆไหล และสัตว์ต่างๆ ในการประดับงานสถาปัตยกรรม เช่น วิหาร อุโบสถ และซุ้มประตูโขง เป็นต้น โดยงานดังกล่าวเป็นลักษณะงานช่างเช่นเดียวกับงานปูนปั้น เพียงแต่ใช้วัสดุและมีกระบวนการที่แตกต่างออกไป นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา การเกิดขึ้นของงานเซรามิกประดับในแต่ละพื้นที่ ถึงรูปแบบที่มีพัฒนาการและปรับใช้ในยุคสมัยที่ต่างกัน โดยการเก็บรวบรวมงานเซรามิกประดับ ปรากฏอยู่วัด/แหล่งข้อมูล 12 แห่งใน 3 จังหวัด คือ วัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ 4 แห่ง วัดในเขตจังหวัดลำพูน 2 แห่ง และวัดในเขตจังหวัดลำปาง 6 แห่ง

จากการเก็บข้อมูล ปรากฏเซรามิกประดับมากที่สุดในจังหวัดลำปาง นำมาสู่การเก็บรวบรวมรูปแบบ ประเภทเพื่อทำความเข้าใจทั้งในส่วนของลวดลาย เทคนิควิธีการ หน้าที่การใช้งานและประเด็นความรู้ใหม่ๆ ทำให้ได้เห็นถึงพัฒนาการและเทคนิคงานช่างเครื่องเคลือบดินเผาใน ล้านนา ที่ปรากฏหลักฐานขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ในพื้นที่จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ในเวลาต่อมา

เครื่องเคลือบประดับรูปหงส์ ซุ้มประตูโขงวัดไหลหิน

เครื่องเคลือบดินเผาประดับซุ้มประตูโขงวัดไหลหิน จ.ลำปาง

ซ่อฟ้าดินเผาวิหารน้ำแต้ม

หงส์ดินเผาเคลือบ ประดับสันหลังคากุฏิวัดสามช้าง จ.ลำพูน

ส่วนการนำเคลือบ งานเซรามิกประดับในวัฒนธรรมล้านนา พบว่ามีการใช้เคลือบซี้เถ้าเป็นเคลือบที่นิยมใช้กันมาก ถือว่าเป็นเคลือบที่เก่าแก่ชนิดหนึ่งที่ช่างต้องทดลองนำเคลือบเพื่อให้ได้สีที่เหมาะสม โดยมีส่วนผสมจากซี้เถ้าไม้ต่างๆ ในธรรมชาติ โดยนิยมใช้ซี้เถ้า 40% หินฟันม้า 40% หินปูน 20%

ผลจากการทดลองสูตรน้ำเคลือบโดยใช้ดิน 2 ชนิด คือดินขาว(ดินเกาลิน) และดินเหนียว เพื่อนำมาทดสอบสีจากซี้เถ้าทั้ง 3 ชนิด ได้แก่ซี้เถ้าเม็ดดำไย ซี้เถ้าใบตองแห้ง และซี้เถ้าซังข้าวโพด โดยทดลองสูตรเคลือบในทฤษฎีสามเหลี่ยมด้านเท่าที่ใช้วัสดุ 3 ชนิด คือกลุ่มกรด กลุ่มกลาง และกลุ่มด่าง ในส่วนผสมตามการทดลอง 21 จุด จำนวน 3 สูตร เเผาในอุณหภูมิ 1200 องศา เพื่อสามารถทำให้เคลือบหลอมตัวได้ดี พบว่าสูตรซี้เถ้าเม็ดดำไยให้ค่าสีที่สวยที่สุดในอัตราส่วนซี้เถ้า 60% หินฟันม้า 20% ดินขาว 20% โดยออกเป็นสีเขียวซี้เถ้าตามแบบงานโบราณ ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงสุดบนพื้นดินนา รองลงมาสูตรซี้เถ้าซังข้าวโพด ให้ค่าสีในระดับดี ในอัตราส่วนซี้เถ้า 60% หินฟันม้า 40% ดินขาว 0% โดยออกเป็นสีเขียวอมเทา ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงสุดบนพื้นดินนาและสูตรซี้เถ้าใบตองแห้ง ให้ค่าสีไม่เจ็น ซึ่งไม่สมควรนำไปพัฒนาต่อยอด

ส่วนการทดลองเคลือบบนดินขาว พบว่าสูตรซี้เถ้าเม็ดดำไยให้ค่าสีที่สวยที่สุดในอัตราส่วนซี้เถ้า 60% หินฟันม้า 40% ดินขาว 0% โดยออกเป็นสีเขียวอ่อนอมเทาตามแบบงานโบราณ ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงสุด รองลงมาสูตรซี้เถ้าซังข้าวโพด ให้ค่าสีในระดับดี ในอัตราส่วนซี้เถ้า 60% หินฟันม้า 40% ดินขาว 0% เคลือบออกเทาอ่อนใส สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดทางอุตสาหกรรมเซรามิกได้ในอนาคต

จากการศึกษารวบรวมงานเซรามิกประดับ สู่การสืบสานงานศิลปกรรมล้านนา ถือเป็นการรวบรวมข้อมูลเซรามิกประดับ ทั้งรูปแบบเทคนิคและนำไปสู่การทดลองสูตรเคลือบซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ ซึ่งงานศึกษาชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ว่าด้วยเรื่องเซรามิกประดับในศิลปกรรมล้านนา รวมถึงน้ำเคลือบเซรามิกแบบโบราณ สามารถไปพัฒนาและปรับใช้ในอนาคตต่อไป

งานบริการวิชาการ บ้านหงส์ประดับสันหลังคา งานบูรณะปฏิสังขรณ์วิหาร

คำสำคัญ: เซรามิกประดับ, น้ำเคลือบจากซี้เถ้าพันธุ์พืช, ศิลปกรรมล้านนา